

Професійний орієнтир у формуванні мовнокомунікативних компетенцій

Рецензія Семенов О.М. на навчальний посібник

(Мацько Л.І., Кравець Л.В. *Культура української фахової мови.*-К.: ВЦ "Академія", 2007.- 360 с.)

Более того, некоторые авторы рассматривают риторiku в бытовом общении, забывая о том, что риторика возникла в Древней Греции как потребность в общении с народными массами через **публичную речь как средство общения, убеждения и привлечения слушающих на свою позицию в анализе и оценке значимых для них социальных, культурных, правовых и др. проблем.** А если учесть, что в риторике уделялось большое внимание красноречию, то понятно, почему **поэтика**, т.е. эстетика слова, например, в речах Цицерона до сих пор является образцом для изучения воздействующей, суггестивной силы его выступлений в различных ситуациях диалога или монолога с представителями государственной власти или народа.

В этом плане современная **отечественная педагогическая риторика**, как частная риторика, имея богатые традиции в воспитании риторической культуры у старших школьников (гимназистов, лицейцев) и студентов университетов и педагогических вузов прошлого, XIX в., наследуя их, развивает и совершенствует, прежде всего, содержание современной школьной и вузовской риторики, её жанрово-стилистические особенности применительно к специфике каждого учебного предмета, и риторическую технологию, не забывая о **межпредметной функции русского языка как языка познания и межкультурной коммуникации.**

Более того, в силу публичности педагогической профессии учитель школы и вузовский преподаватель как носители гражданского самосознания, являются носителями и хранителями **элитарной речевой культуры русского литературного языка**, которая должна являться образцовой для учащихся и речевым идеалом в их самостоятельной речетворческой деятельности. А поскольку, по мысли А.А.Потебни, мы речь не воспроизводим, а творим, то риторическое искусство сугубо **лично**, носит индивидуально-творческий характер, отражающий индивидуальный стиль мышления и стиль вербального и невербального общения языковой личности (ЯЛ), достигшей уровня адекватного синтеза во владении родным языком (Ю.Н.Караулов 1987).

Речь учителя-предметника, как и речь вузовских преподавателей, полифункциональна. Самым актуальным из риторических жанров является для учителя, с нашей точки зрения, владение **торжественной речью, Словом как жанром в честь выдающихся учёных, общественных и исторических деятелей, представителей культуры и литературы, - Светочей русской и российской науки,**

культуры и искусства. Это и Слово о русском языке 1-го сентября, в День знания; Слово о Кирилле и Мефодии в День славянской письменности; Подготовка современного учителя к профессиональному общению с учащимися, их родителями, с коллегами в различных ситуациях учебного и внеучебного времени, когда в обществе наступило, по словам Л.В.Савельевой, «функциональное оскудение» русского литературного языка не без помощи средств массовой информации, нарушающих «экологический баланс русского языка», когда «отточенные и отшлифованные стилистические нормы разрушаются широким внедрением вульгарной, субстандартной арготической лексики и фразеологии не только в разговорную, повседневно-обиходную речь наших современников, но и в речь публичную, газетно-публицистическую, художественную, даже научную» (Л.В.Савельева 2000:71), то вопросы повышения уровня речевой культуры учителя приобретает серьёзное социальное значение.

РИТОРИКА – прежде всего искусство речевого воздействия на ум, чувства и волю слушателей/читателей или участников риторического общения по важнейшим социально-политическим, историко-культурным и нравственно-этическим проблемам. Роль риторики как науки и искусства речи становится поистине одной из важнейших среди учебных школьных дисциплин в борьбе за повышение культуры речи и культуры речевого поведения в современном обществе и за поднятие престижа **РУССКОГО СЛОВА** в многонациональной России и в мире.

Есть ещё один аспект современной риторики – это активное исследование лингвистами, этнолингвистами, этнопсихологами и культурологами проблемы «язык и культура», приведшее их к понятиям «концепт» и «народная ментальность», обращение к которым требует от ратора не только знания этих важнейших мировоззренческих философских понятий, но и умения использовать прецедентные тексты, в том числе русские паремии как средство выразительности и воздействия на языковое сознание слушателей/читателей. Это и средство установления доверительных отношений с аудиторией в результате «созвучия» мыслей и чувств при восприятии знакомых и понятных с детства народных мудрых мыслей, ставшими крылатыми, раскрывающими мир нравственных ценностей русского народа, его ментальность, передающих наказ своим потомкам из прошлого в будущее...

Всё сказанное позволяет надеяться, что такое понимание риторики найдёт отклик у лингвистов, методистов-словесников и методистов-предметников и риторика займёт достойное место как речеведческая и культурологическая дисциплина в школьных и вузовских стандартах образования, особенно – в педагогических институтах и университетах.

Поява цієї книги цілком закономірна з огляду на проблеми сучасних концепцій викладання української мови за професійним спрямуванням. Цінним помічником у роботі викладача і вчителя стане рекомендований Міністерством освіти і науки України (лист №1.4/18-Г -45 від 15.01.2007р.).

Посібник відомих мовознавців – одна з перспективних спроб осмислення мовнокомунікативних компетенцій студентів. Автори створюють цікаву і нетрадиційну модель посібника, яка вигідно вирізняється від попередніх новою мовною парадигмою. За своєю багатоваріантною побудовою він справді новаторське явище серед посібників.

У посібнику виразно виявляється тенденція до поліпшення мовної освіти майбутнього словесника. Це актуально для України, для молоді її державотворчості.

Структура посібника відзначається чіткістю. Книга включає розділи, багату бібліографію.

Побудована на основі детального аналізу і врахування пошуків та здобутків минулого, посібник відзначається особливим тактом, умінням дати належну оцінку найголовнішого, Книга енциклопедично глибока.

Любов Мацько і Лариса Кравець зосереджують увагу на загальні відомості з курсу культури сучасної української мови, стилістичну диференціацію, специфіку професійної, наукової, ділової мови, текстові норми наукового та офіційно-ділового стилів, правила оформлення наукової роботи і ділових паперів. Особливу увагу приділено культурі публічного виступу, діалогу, етиці мовного і професійного спілкування.

Засвоєнню проблематики, наближенню знань до практичних потреб сприятимуть запропоновані завдання та вправи, додатки, короткий термінологічний словник.

Книга має чітку структуру, написана дохідливо і переконливо.

Розгляд теоретичних засад курсу "Культура української фахової мови", чому присвячено перший розділ, виступає основою, на якій ґрунтується

розвиток дослідницької думки наступних розділів навчального посібника. Тут проаналізовано з урахуванням авторитетних наукових джерел та власного досвіду викладацької діяльності автори здійснюють глибокий аналіз сутності професійної мовнокомунікативної компетенції, достатньо аргументовано й переконливо розкривають змістове наповнення зокрема таких ключових понять, як мовні норми, текст, подано класифікацію стилів сучасної української мови ... Дискусійне поняття дослідниками розглядається як здатність

У другому розділі представлено особливості становлення і розвитку наукового стилю української мови, його мовні і жанрові особливості, специфіку мови професійного спілкування, засоби вираження спеціальних реалей, категорій, понять, правила оформлення наукової роботи (подано зразки оформлення бібліографічного опису списку джерел, а також віддалених і локальних (електронних) ресурсів. Сподвижники наукової мови П.Куліш, М.Костомаров, М.Драгоманов, І.Франко, І.Огієнко. І.Верхратський, М.грушевський, К.Михальчук, А.Кримський, В.Сімович. О.Курило, діяльність "Українського наукового товариства", Термінологічної комісії.

Характеризуються стильові ознаки наукового стилю – абстрагованість, підкреслена логічність (принцип відкритої логічності)розкриваються основні жанри наукового стилю (монографія, стаття, анотація, дисертація, тези, підручник, посібник), точність, однозначність, об'єктивність, ясність,

студентські наукові жанри (реферат, курсова, дипломна, магістерська робота).

чітко проаналізовано сутнісні характеристики мови професійного спілкування, її функції (номінативну, пізнавальну, аксіологічну, комунікативну, культураносну, естетичну), її ознаки – діалогічність, чистота, виразність, естетичність, стійка тенденція до інтернаціоналізації. Вербальні і невербальні засоби вираження спеціальних реалей, категорій, понять. Автори зазначають, що термінологічна лексика, як і науковий стиль, формувалася впродовж століть під впливом європейської школи, передусім Віденської, з

урахуванням надбань української філософської і мовознавчої думки. Вихідним положенням термінотворення було і залишається діалектичне поєднання народних слів, здатних термінологізуватися, з новоторами й потрібними запозиченнями. Передові діячі української культури завжди орієнтували термінотворення на національні джерела, тому що особливості національного світогляду виявляються в науковій мові. Подано основні способи творення термінів у сучасній українській мові (спеціалізація використання загальноживаних слів, які наповнювалися специфічними значеннями), термінологічна деривація, запозичення з подальшою фонетичною і граматичною адаптацією слів-термінів). Аналіз загальнонаукових, міжгалузевих і вузько галузевих термінів. Вважають, що одним із перших кроків в оволодінні мовою професійного спілкування є засвоєння термінології відповідної галузі знання.

Засади положеннями при цьому слушно визначено.

Теоретичні положення вдало ілюструються прикладами завдань різного рівня складності на матеріалі та ін.

У третьому розділі представлено загальну характеристику офіційно-ділового стилю української мови, його текстові і мовні норми, особливості усної ділової мови, етикет ділової мови. Указано на позамовні стилет вірні чинники офіційно-ділового стилю (призначення, зміст, мета і завдання)

корисні поради: у діловому спілкуванні дійте за принципом Кеер IT Short and Simpl ("Дотримуйтеся стилісності й простоти"): уникайте багатослів'я, двозначності, вживайте тільки значущі для адресата). Зупиняються на характеристиці підстилів – законодавчого, юрисдикційного, , дипломатичного, адміністративного), текстових нормах стилю, мовних засобах текстового зв'язку (лексичних, морфологічних, синтаксичних, лексичних повторах, семантичних еквівалентах, сполучниках, вставних словах і словосполученнях тощо, мовних нормах, зокрема лексиці та синтаксисі. У таблицях подано часто вживані пароніми (витрати і затрати, заснований і оснований, покажчик і показник), розкривають

професіоналізми, іншомовні слова, вказують на не завжди їх умотивованість і цілком можуть передаватися питомою українською лексикою: бігборд – панно, стенд; бізнес-ланч – діловий обід, дайджест – оглядовий збірник, дилер – біржовий посередник, екзит-пол – опитування на виході; кастинг – конкурсний відбір, промоушин – заохочення, прайс- лист (оцінник), спіч-райтер – складач промов. Стихійне запозичення іншомовних слів уповільнює розвиток рідної мови, а в суспільстві утворює хибну думку про нібито неспроможність української мови передавати всі тонкощі, багатство і глибину іншомовних текстів, формує комплекс меншовартісності, а можливо, й ущербності українців. . Надуживання слів іншомовного походження – неправильно – динаміка розвитку – розвитку; експонати виставки – експонати; вільна вакансія – вакансія).

Типові мовні звороти :

росі. дієсловати на основани – діяти на підставі; кінцевий результат – кінцевий результат; назви осіб за місцем проживання; заміна прикметників (дієприкметників) на іменники 0 прибувши – прибулець; нарочний – посланець; ; відмінювання іменників ступені порівняння прикметників – найбільш активний – більш активніший; найважливіший – більш важливіший; займенники – помилки в уживанні займенників; сполучення числівників з іменниками; мовні формули на позначення часу. Дієслово – калики з російської мови давайте візьмемо – візьмемо; безособові конструкції, керування дієслів іменниками, дієприкметники, прийменники – російсько-українські паралелі у прийменниках (по, при, часто вживані мовні формули оказівать доверие – виявляти довіру; призводить осмотр – робити огляд;

правила набору текстів – щоб правильно оформляти документи, важливо враховувати численні типографські традиції, які утвердилися до появи комп'ютерів. Грамотна мова документів засвідчує загальну культуру як окремого мовця, так і організації, яку він представляє, а також сприяє ефективній діловій комунікації.

Усна ділова мова: наголос, засоби милозвучності української мови, етикет ділової мови- етичні формули звертання (до церковних осіб, вищих державних осіб, у дипломатичному листуванні,

Корисні поради: у мові ділових паперів і жанрів

Оригінальною є характеристика сутності і специфіки публічної монологічної мови. Автори справедливо зауважують стосовно того, що публічна мова повинна навчати (коли ґрунтується на науково достовірних знаннях про предмет), подобатися (коли правильна, точна, чиста, логічна, змістовна, доступна, ясна, виразна, милозвучна), зворушувати (коли натхненна емоційно-оцінна, коли збуджує почуття, хвилює).

історія публічної мови, родо-жанрова диференціація сучасної монологічної публічної мови (дорадчі, судові, урочисті, промови з певної нагоди, подячні, вітальні, прощальні – соціально-побутове красномовство,

детально зупиняються на академічному (наукова доповідь, лекція, науковий огляд, наукове повідомлення, науково-популярна лекція), соціально-політичному (звітна доповідь, парламентський виступ, мітингова промова, військово-патріотична промова, політична), дипломатичному (промови на міжнародних і міждержавних конференціях, зборах, засіданнях, зустрічах), судовому, соціально-побутовоому, церковно-богословському (проповіді), поради щодо етапів підготовки (інтенції, диспозиції, елокуції, меморії, акції, релаксації) і виголошення промови. Автори наголошують, що підготовка виступу є важливим етапом в діяльності оратора і вимагає натхнення, вдумливості, цілеспрямованості, наполегливості, допитливості, ґрунтовних професійних знань, широкої ерудиції, мовної майстерності, комунікативної компетенції. Вони зауважують, що підготовка промови – це не стільки збір інформації, скільки виношування власних думок з певної теми, її глибоке осмислення. Зазначають, що професійна публічна промова передбачає елегантний або підсумковий доцільний фінал, типологічні з фоном або перспективою висновки чи апелювальні висновки. Підготовлений

таким чином виступ далі підлягає елокутивному обробленню, зазнає деталізації: домінування суб'єктів і об'єктів, дій, процесів, ознак, обставин, відношень і залежностей та граматикизації і образності, тобто досконалого лексико-граматичного оформлення і художнього увиразнення.

, структура професійної публічної промови, оратор і аудиторія – творцем образу оратора в сучасному суспільстві, зокрема в політиці та бізнесі є спічрайтер – спеціаліст, який готує промови і редагує тексти виступів відомих людей, спічрайтинг – специфічна PR-технологія, яка полягає у підготовці і написанні PR-тексту, призначеного для усного виконання, а також консультуванні промовця щодо організації публічного виступу, зовнішність промовця, одяг, манери, жести і міміка

, виголошення публічної промови (техніка мовлення, дихання, голос, дикція, темп, пауза, інтонація, наголос).

Розділ 5 присвячений розкриттю сутності і специфіці професійної діалогічної мови, характеристиці ділової бесіди і телефонної розмови як різновидів професійної діалогічної мови, історії дискусивно-полемічної мови, з'ясовує сутність суперечки як основи професійної дискусивно-полемічної мови (її ознаки, передумови, членування, доведення, види суперечок для встановлення істини, заради перемоги, суперечки, суперечки-монолози. діалоги, полілози, відмінність від дискусії, полеміки, диспуту, дебатів прийоми суперечки- коректні (відвернення уваги опонента від думки, яку необхідно провести без критики), відтягування заперечення, змушування доводити правомірність своїх тверджень, концентрація дій, спростування тверджень, авторський коментар, контр запитання, контр приклад, некоректні (зміна теми, заплутування думки, використання аргументу до публіки, особистості, гіпноз апломбу (демонстрування надмірної психологічної та інтелектуальної самовпевненості), софізми тощо

етика професійного дискусивно-полемічного спілкування.

Важливо наголосити на серйозній роботі авторів над завданнями, вправами, довідником орфограм і пунктограм, переліком найпоширеніших

скорочень, назвами спеціальностей, етикетними мовними формулами, назвами населених пунктів України та їх мешканців, коротким термінологічним словником, списком використаних і рекомендованих джерел.

Читачів, упевнені, зацікавлять завдання Назвемо для прикладу завдання наявність яких знань, умінь і навичок передбачає професійна комунікативна компетенція, охарактеризуйте складові мовної компетенції;

охарактеризуйте, які українські журнали і громадські організації були причетні до розвитку української наукової мови.

пропонують завдання, які вчать учителів писати реферати, складати тези доповідей, тексти публічних виступів на конференції, робити лінгвістичні і художні аналізи текстів тощо.

завдання пропонують розглянути схему і охарактеризувати комунікативну ознаку мови, заповнити таблицю (знання і вміння, що відповідають складнику мовної компетенції; компоненти рівня ораторської майстерності)

на визначення стилю і підстилю, аналізу мовних засобів, порівняння текстів різних стилів, види зв'язності в тексті, повний стилістичний аналіз поданого тексту,

знайти у поданих реченнях слова, до яких можна дібрати фонетичні варіанти, знайти порушення евфонічності української мови, переклад текст;

напишіть від імені вашого університету офіційний лист до одного з посольств в Україні з проханням видати студентам в'їзну – виїзну візи для участі в науковій конференції.

керуючись правилами ораторського мистецтва, підготуйте на матеріалі поданого тексту виступ на тему "Інновації як фактор випереджального розвитку економіки";

прочитайте уривок із статті Івана Дзюби "Доля мови – доля народу". Підготуйте і проведіть в аудиторії бесіду на таку ж тему.; підготуй і проведіть дискусію на тему "Сучасний керівник – яким він має бути",

дискусію на тему паління; проведіть в аудиторії короткий "мозковий штурм" з проблеми "Шляхи вирішення мовного питання в Україні".

На основі наведеного уривка підготуйте публічний виступ, присвячений науковій діяльності І.Франка: продумайте композицію промови, складіть план, напишіть текст виступу, добираючи експресивно забарвлені засоби з метою впливу на слухачів.

на основі поданого тексту побудуйте діалог, який ґрунтується на сократівському прийомі запитань – відповідей, проведіть бесіду на тему культури мови.

виправіть недоречні тавтології і плеоназми, доречність використання іншомовної лексики

Матеріал характеризується лаконічністю, науковістю, яскравістю, емоційністю.

Такий комплекс ефективно формує здатність студента до виконання , добре прислужиться майбутньому фахівцеві

Для зручності кожний параграф супроводжується списком використаної літератури,

, які вдало відображають авторський підхід до різних питань.

Корисним для студентів, викладачів, вчителів вважаємо і короткий термінологічний словник-довідник з.

Щоправда, деякі тлумачення термінів потребують більшої чіткості. Проте названі зауваження не є істотними. У цілому посібник є оригінальним за своїм задумом і глибоким за повнотою висвітлення.

Посібник скеровує на поєднання репродуктивних, проблемно-пошукових, дослідницьких методів навчання, які доповнюють один одного. студенти часто залучаються до самостійного пошуку, розв'язання проблеми і проблемних ситуацій, а це створює на заняттях можливість для розвитку творчої активності студентів, підвищує ефективність навчально-виховного процесу.

Оригінальна за своїм задумом, глибока за повнотою висвітлення і переконливою обґрунтованістю висунутих положень, за науковою новизною, коректністю і достовірністю ... увійде

Хотілося б, проте, щоб при підготовці другого видання книги в кінці її була вміщена лоція імен авторів і мовних понять, що зробило б посібник більш зручним для користування.

Книга стане добрим помічником студентам вищих педагогічних навчальних закладів, викладачам вищої школи, вчителям-словесникам в опануванні й реалізації інноваційних мовних технологій.

*Олена СЕМЕНОГ,
доктор педагогічних наук
(Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих АПН України)*

Мовна культура фахівця виявляється в дотриманні норм літературної мови, володінні професійною мовою, вмінні висловлюватися правильно й виразно, використовуючи вміло і за призначенням різні стилістичні засоби української мови. Важливу роль у розвитку культури фахової мови відіграє мовна освіта, метою якої є формування професійної мовнокомунікативної компетенції індивіда. Мовна освіта не обмежується тільки мовним навчанням, вона передбачає також мовне виховання і формування усвідомленої позитивної мовної поведінки.

Розвиток культури мови на сучасному етапі позначений впливом антропоцентризму (поглядів на людину як на найвищу цінність), характеризується підвищеною увагою до комунікативного компонента і яскравим виявом культурологічних поглядів до матеріалу. Це виявляється в орієнтації культури мови як науки на формування креативної мовної особистості, яка має розвинуте чуття мови, досконало володіє мовним етикетом, знайома із кращими зразками мовної поведінки, відшліфованими в процесі культурного розвитку нації, та спрямована на толерантне мовленнєве спілкування. Отже, на сучасному етапі розвитку культура мови постає як

інтегрована наука про ефективність мовленнєвого спілкування, зближуючись з риторикою, комунікативною лінгвістикою та лінгвокультурологією.

Культура мови не залежить від конкретного звичайного мовця, а культура мовлення є свідченням особистісного рівня кожної особистості, того, яку вона створює навколо себе вербальну комунікативну ситуацію, мовну ауру, що формує мовний смак чи несмак. Важлива роль у суспільному самоутвердженні й самовизначенні кожної особистості належить мовній освіті, мовному вихованню і мовленнєвій поведінці. Сучасна мовна освіта не обмежується Сучасна мовна освіта не обмежується тільки лінгвістичним компонентом, а охоплює широкий профіль етнолінгвістичних, соціальних, літературних, загальнокультурних, історичних особистісно-ціннісних аспектів. Мовне виховання – формування естетичної сприйнятливості до цінностей світової культури й осмислення серед них місця культури свого народу. Мовленнєва поведінка є індикатором загальної ерудиції людини.

Від багатства словникового запасу, рівня культури мови і техніки мовлення значною мірою залежить професійна майстерність, імідж та успіх особистості.

Подаються визначення комунікативної, мовної компетенцій та їх складових Розвиток професійної мовнокомунікативної компетенції відбувається відповідно до здатності людини навчатися, її предметних знань та попереднього досвіду і здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією. Важливим чинником, що впливає на становлення і розвиток професійної мовнокомунікативної компетенції та сприяє саморелаксації фахівця, є креативність особистості. Креативні якості індивіда стійкі і забезпечують творчий стиль його мовленнєвої поведінки, продуктивність і унікальність способів і результатів діяльності, а також готовність до творчих конструктивних перетворень у різних сферах життєдіяльності. Професійна мовнокомунікативна компетенція особистості є показником сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури,

інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності.

Мовний смак – система ідейно-естетичних і психологолінгвістичних орієнтацій суспільної групи мовців (чи окремого мовця) щодо мови, її використання. Мовне чуття – це індивідуальна система підсвідомих оцінок, що ґрунтується і на літературних нормах, і на мовних ідеалах. Мовний смак відображає ставлення суспільства і його соціальних груп до мови, динаміку суспільної мовної свідомості і, спираючись на традиційне підґрунтя, завжди має конкретно-соціальне обличчя.

Цікаво представлено текст, його ознаки – зв'язність, цілісність, членованість, лінійність, інформативність, завершеність. Нині текст долає лінійність і перетворюється на гіпертекст з нелінійною структурою.

Кожний розділ супроводжується чіткими і конкретними висновками і запитаннями і завданнями.